

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע וירא תשפ"ו

מידת הרחמים ומידת הדין, מתי? הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הרמב"ן מעיר את תשומת ליבנו, דווקא בפרשתנו, לחילופי השמות בין מידת הרחמים למידת הדין (עיינו כדוגמא בדבריו לפרק יח, כ). בלי להיכנס למושגים הקשורים לחכמי האמת, ננסה להבין את המתרחש בסוף פרשת לך לך ובהתחלת פרשת וירא, נתחיל בביאור סדר הפרשיות.

- א. (פרשת לך לך) פרק יז פס' א-ב: בשורה על ברכת הזרע וברית עם אברהם: "ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני אל שדי הטהר לך לפני ה' ויהי תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך ואךה אותך במקד מקד". ההתגלות היא במידת הרחמים - ה' והברית מבוססת על ויהי תמים (שלם באמונתך ובמעשית).
- ב. (פרשת לך לך) פרק יז פס' ג-יז: בשורה על ברכת הזרע וברית עם אברהם. ובנוסף בשורה על הולדת בן משרה: "ויפל אברהם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר: אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים: ... והפרתי אתך במקד מקד ... והקמתי את בריתי ביני ובינך ובריתך אחריתך לך לאלהים ולזרעך אחריתך ... ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריתך לדורות: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם וביני וזרעך אחריתך המול לכם כל זכר". ההתגלות היא רק במידת הדין והיא מבוססת על ברית המילה.
- ג. (פרשת וירא) פרק יח פס' א-טו: כהמשך לפסוקים בפרק הקודם (א). מתווספת כאן בשורה על הולדת בן לאברהם ולשרה: "וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישיב פתח האהל כחם היום: ... ויאמרו אליו איה שרה אשרתך ויאמר הנה באהל: ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשרתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו: ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח פנשים: ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן: ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי: היפלא מה דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן". ההתגלות היא רק במידת הרחמים.
- ד. (פרשת וירא) פרק יח פס' יז-לג: פרק יט פס' א-כה: מופיעה הפרשיה על חורבן סדום. גם בה מופיע רק השם המבטא מידת הרחמים 13 פעמים (עיי"ש).
- ה. (פרשת וירא) פרק כא פס' א-ו: מופיע הדיווח על הולדת יצחק בן לאברהם ושרה. כאן כבר מופיע, בצורה מאוד מדויקת, שילוב בין השם המבטא את מידת הדין ובין השם המבטא את מידת הרחמים: "וה' פקד את שרה כפאשר אמר ויעש ה' לשרה כפאשר דבר: ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו למועד אשר דבר אתו אלהים: ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק: ויקל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כפאשר צוה אתו אלהים: ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו: ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי". כאשר הדברים מיוחסים לשרה (בעלת הרחם) מופיעה מידת הרחמים, כאשר הדברים מיוחסים לאברהם (מי שנטצוה לחתום בבשרו אות ברית קודש) מופיעה מידת הדין.

הבשורה לאברהם ושרה על הולדת בנם הגיעה אליהם גם במידת הדין וגם במידת הרחמים, בבחינת "אחת דבר אלהים שפטים זו שמעתי" (תהלים סב, יב).

ההפתעה היא שחורבן סדום מופיע במידת הרחמים, שהתהפכה למידת הדין בגלל מעשיהם (רמב"ן שם). על האכזרים אין לרחם, רק הקב"ה יכול להענישם במידת הרחמים כי לגביו אין הבדל.

הבה נתפלל כי הקב"ה ברחמיו יגאל את כלל עמו ויחיש עוד יותר ישועה לבניו, בניו רחומיו (פסחים פז, ע"א).

לשיעורי הרב יוסף כרמל (ביוטוב)

לעי לוי זשמת

הרב משה מרדכי ארנר
א' בניסן תשפ"ה

לעי"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת היי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג ט' בחשוון תשפ"ו	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זלגי וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר זלגי וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	צפורה בת יונה דוניייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'	צפורה בת יונה דוניייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'
גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיוון תשפ"ג	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר זלגי וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem

טל: 02-5371485 Tel: info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חמדת התפילה

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

"אנו ליה וליה עניינו" – חזרה על מילים בתפילה

לאחרונה עלו דיונים במספר מקומות, וכן נשאלתי ישירות, על חזרה על מילים תוך כדי התפילה. את עיקרי הלכות תפילה זכינו לבאר במסגרת יחידות 'מורנו', אך שם לא צללנו לסוגיה מרתקת ומעשית זאת, סוגיה שמעצם טבעה משלבת הלכה ועומק מחשבתי ורוחני. נפתח בהבחנה בין מספר שאלות ומצבים שונים עליהם נשאלתי:

א. האדם שבתפילתו מבקש לחזור על מילה או מספר מילים בכדי להעמיק ולחדד את כוונתו בהם.

ב. שליח ציבור שחש שמילים מסוימות דורשות חיזוק אצל הציבור ומבקש לחזור על מילים בתפילה (דוגמא שנתנו לי: לחזור על "ומתיר אסורים" בכדי להעצים את תודעת הקהל לחטופים).

ג. שליח ציבור המזמר, ובכדי להתאים את המנגינה משנה את סדר המשפט באופנים שונים.

כמובן שמעבר לכך יש לבחון אם ישנם הבדלים בין חלקים שונים בתפילה: פסוקים מתוך פסוקי דזמרא; ברכות קריאת שמע; קריאת שמע עצמה; עמידה; הלל, וכן על זה הדרך.

בטור זה נעמוד על יסודות הסוגיה, ובטור הבא נעמיק בהבנת המשמעות של הדברים.

הסוגיה מתחילה בדברי המשנה (ברכות פרק ה משנה ג) בה נאמר שהאומר "מודים מודים" – משתקים אותו. בירושלמי נאמר שעל האומר 'מודים מודים' נאמר "כי יסכר פי דוברי שקר". צריכים להבין מדוע אמירת "מודים" פעמיים הוא שקר. וכי הקב"ה אינו ראוי שנודה לו ונשוב ונודה לו?

בבבלי (דף לג ע"ב) מבואר שיש להשתיק אותו מפני שנשמע שמתפלל לשתי רשויות (כלומר, חושב שיש עוד בר כוח בעולם חוץ מהקב"ה). היו מהפרשנים שביארו שזהו השקר המתואר בירושלמי.

בהמשך הגמרא מובאים דברי רבי זירא, האומר שהאומר "שמע שמע" – משתקים גם אותו. הגמרא מביאה ברייתא בה נאמר שהאומר "שמע שמע" הוא מגונה, אך אין צורך להשתיק אותו. בכדי לפתור את היחס בין שני אלו הגמרא מבחינה בין חזרה על מילים מתוך הפסוק, ובין חזרה על הפסוק כולו.

הפרשנים חלקו בשאלת הדין של כל אחד מאלו:

פירוש רש"י ובעלי התוספות: מי שחוזר על הפסוק של קריאת שמע נשמע שאינו מאמין ש"ה' אלוהינו ה' אחד", אלא שיש עוד אחד, חלילה, ואת זה יש להשתיק מיד. אך חזרה על מילים היא סתם מעשה מגונה.

פירוש הר"ף ורב האי גאון: מי שחוזר על מילה נשמע כמו מי שחוזר על "מודים מודים". ואותו יש להשתיק מיידית. אך מי שחוזר על פסוק שלם אינו נראה ככופל, אלא רק עושה מעשה מגונה.

הטור פוסק שיש להחמיר כשתי השיטות, אך אומר שלכאורה אין חולק שחזרה על פרק שלם אינה בעייתית. אך הבית יוסף מביא שיטות ראשונים המחמירים ואוסרים לחזור גם על פרק שלם מתוך קריאת שמע.

בהמשך הגמרא רב פפא שואל את אבבי מדוע זה מגונה: יתכן שבפעם הראשונה לא כיוון כראוי, ועתה מכוון בצורה טובה יותר, וכי אינו טוב יותר שיחזור על דבריו ויכוון? עונה לו אבבי שזה לא מתאים בפנייה לקב"ה. הפתרון הנכון הוא לכוון בצורה טובה יותר בפעם הראשונה!

מדוע זה אינו מתאים בדיבור לקב"ה? הפרשנים מציעים מספר הסברים: 1. האמירה: אני אומר את המילים ללא כוונה, מקסימום נחזור עליהם שוב, זה מעשה חצוף. צריך לקחת את העמידה והדיבור לקב"ה ביותר רצינות. 2. ככה לא מדברים. אילו היית עומד לפני מלך, הייתה מעיז לחזור על המילים שלך? 3. וכי אינך סומך על הקב"ה ששמע והבין אותך בפעם הראשונה?

על פניו דומה שרוב האנשים היו חושבים שחזרה על פסוק או תפילה היא מבורכת: האדם מבקש לוודא שאכן עמד בדרישת הכוונה בתפילה. אבבי מציג לנו שיקול הפוך: אולי יש בכך פגם!

ברם, בירושלמי נאמר שהבעייתיות בחזרה על "מודים מודים" היא בציבור, ולא ביחיד.

בעלי התוספות הריטב"א וראשונים נוספים פוסקים את הירושלמי להלכה.

אך הטור (אורח חיים סימן סא) סובר שכל הראשונים שלא ציטטו את הירושלמי סבורים שהתלמוד הבבלי חולק. מסתבר שמתוך דברי אבבי ניתן להבין שיש כאן מחלוקת: אם עצם החזרה על מילים בעייתית בגלל שכך נכון לפנות לקב"ה, לכאורה אין סיבה שיהיה הבדל בין יחיד וציבור בזה. אם אבבי תובע שתייחס לעמידה לפני ה' ברצינות, אם הדרך הנכונה לפנות למלך היא בדיבור יחיד ללא חזרה על מילים, לכאורה בעיות אלו קיימות גם בתפילת היחיד!

הב"ח (שם אות ז) חולק על הטור, ופוסק את דברי הירושלמי. תפיסת היסוד של הסוגיה לפי הב"ח היא האנשים הסובבים השומעים את המתפלל. הרי המתפלל עצמו יודע שהוא פונה לקב"ה בלבד, אם כך מה זה משנה אם 'נשמע' שמתפלל לשתי רשויות? מתוך ניסוח זה הב"ח מבין שגם לפי הבבלי הבעיה בחזרה על מילים ומשפטים בתפילה היא איך הדברים נשמעים לסובבים השומעים אותו.

המשמעות היא שרק אם אנשים שומעים את התפילה יש בעיה לחזור על המילים. דברי אבבי יתפרשו על אותו האופן: אין בעיה בעצם זאת שאדם חוזר על מילים בכדי לכוון יותר. הבעיה היא שלסובבים נשמע שהוא אינו סומך על הקב"ה ששמע אותו בפעם הראשונה, ולשומעים פניה שכזו לקב"ה נשמעת כפניה לא נורמלית. הוזה אומר: שליח הציבור או האדם המתפלל בקול בציבור צריך להישמע פונה אל הקב"ה בעברית צחה ומדויקת. אך היחיד בתפילתו צריך לכוון כמה שיותר, גם אם יש לו צורך לחזור על מילים בכדי שכוונתו תהיה שלמה יותר.

וכן להיפך: היו מקומות שנהגו לומר "שמע ישראל" מספר פעמים ברצף במסגרת תפילות מיוחדות (בדומה לקריאת "ה' הוא האלוקים" הנהוג במוצאי יום הכיפורים). הבית יוסף כותב שראוי ללמד אותם להפסיק את המנהג הזה. אך הב"ח חולק ואומר שמכיוון שכל הציבור אומר את הפסוק יחד, אין לחשוש שחזרה זו מטעה מישהו.

המגן אברהם מקשה על הב"ח מהגמרא במסכת סוכה (דף נג ע"ב). שם נאמר שהיו אומרים בתפילת שמחת בית השואבה "אנו ליה וליה עניינו". הגמרא שואלת אם אין כאן בעיה של אמירת "מודים מודים". הגמרא חוזרת ומסבירה את סדר התפילה באופן שאינו נשמע כחזרה פעמיים על האמירה הזאת. אומר המגן אברהם: והרי כאן כל הציבור אומר את הדברים יחד, ולמרות זאת הגמרא חוששת שיש בכך משום אמירת "מודים מודים"!

האלה רבה משיב למגן אברהם שאין מכך ראייה: שם באמת הדברים נאמרים דרך שיר. ובדרך שיר אנשים באמת עלולים לטעות, גם כאשר הדברים נאמרים בצורה ציבורית. אך חזרה עניינית על פסוקים בתפילה אינה בעיה אם כל הציבור אומר את הדברים יחד.

מתוך כל זאת עמדנו על מחלוקת יסודית: האם הבעייתיות בחזרה על פסוקים נאמרה על המתפלל בקול בציבור (כשיטת בעלי התוספות ריטב"א וב"ח, הסוברים שאין מחלוקת בין הבבלי והירושלמי בזה), או שנאמרה על כל תפילה, גם של יחידים (כשיטת הטור בית יוסף ומגן אברהם). ראוי לציין שמדברי האליה רבה עולה יסוד משמעותי נוסף: גם הסוברים שטוב וראוי לחזור על מילים בכדי להעצים את הכוונה מודים שאם הדברים נאמרים בדרך שיר יש בכך בעיה.

מתוך הגמרא בסוכה עולה מסקנה משמעותית נוספת: היה מקום להבין שלא בכדי המשנה והגמרא אוסרים לומר את פסוקי "שמע" ו"מודים", מכיוון שחזרה על "שמע" נשמעת חלילה כפוגע באמירה "ה' אחד", וחזרה על "מודים" נשמעת שהוא מודה לא לקב"ה לבדו. אך הריטב"א לומד מהגמרא בסוכה שכל חזרה היא בעייתית, ולכן הגמרא שואלת גם על התפילה הנאמרת תוך כדי שמחת בית השואבה.

המאירי והכלבו חולקים על כך. הם אומרים שרק פסוקים הפונים לקב"ה באופן הזה, כדוגמת "אנו ליה וליה עינינו", וחלילה עלולים להישמע כאילו אינם סומכים על הקב"ה לבדו, הם בעייתיים. אך בפסוקים אחרים, וכן בתפילות כתפילת העמידה, בעיה זו אינה קיימת, ומותר לחזור על מילים שם.

בכך העמדנו את עיקרי העקרונות העולים מהסוגיה, בעזרת ה' בטורים הקרובים נברר את המשמעות המעשית עבורנו.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	טל שאול בן יפה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	חוה ראנלה בת פייגא
	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	משה בן אסתר חיה	רבקה בת שרה בלה
			נבו בן פריבה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Auckland, New Zealand

אוקלנד, ניו זילנד
תמוז, ה'תשנ"ו

שירת "אנעים זמירות" על ידי בן נכרית שהוא ואמו נמצאים בתהליכי גיור

שאלה

משפחה בת ארבע נפשות הגיעה לקהילתנו מדרום אפריקה. האב יהודי, האם עברה גיור רפורמי לפני כארבעים וחמש שנה. הקהילה שלנו כמובן שאיננה מכירה בגיור זה, לכן הם פתחו בתהליכי גיור. לזוג שני ילדים לפני גיל בר מצוה שניהם לומדים בבית הספר היהודי במקום. גם בדרום אפריקה למדו הילדים בבית ספר יהודי. אני מלמד בביה"ס את כל הילדים בגיל זה לשיר אנעים זמירות והם על פי רשימה שרים אותו בבית הכנסת. כך אני מעודד גם את ההורים להגיע לתפילה. האם יש מקום להכניס גם ילדים אלה לרשימה?

תשובה

- אין לשתף בני משפחה של אם גויה בחיי הקהילה היהודית מחשש נתינת לגיטימציה לנישואי תערובת¹.
- ב. ואולם לאחר שהתחילו בתהליך גיור, ניתן לקרבתם ולצרפם ללימודים ולפעילות הקהילה², ומותר להם לבוא לבית הכנסת ולהשתתף בתפילות עם הציבור³.
- ג. בשיר "אנעים זמירות" וכדו' אין משום חיוב מצוה שמצריך להוציא אחרים ידי חובתם, רק שירה ושבח להי"ת על כן אין מניעה שאדם המצוי בתהליך גיור, ישיר זאת לפני הציבור.

¹ בחומרת נישואי תערובת ראה רמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ב ו-ח). ועיין שו"ע (אבן העזר סי' טז סעיף א-ב).
² עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א ת' עה, 22 במהדורה הראשונה), עלפי מהרש"א שבת (לא ע"א), ועיין עוד בשו"ת "במראה הבזק" (ח"ב עמ' 111).
³ שו"ת "במראה הבזק" (ח"ב עמ' 109).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר
ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org